

intézmények speciális körülményeik ellenére nemcsak céljaikat de működési módjukat tekintve is sok közös vonást mutatnak. Közösek abban, hogy valamennyien a hagyományostól eltérő képzési szerkezetet és tanterveket alkalmaznak, amelyek a "normál" iskolákénál jobban alkalmazkodnak a hátrányos helyzetű gyerekek adottságaihoz. Közösek abban is, hogy valamennyien nagy szociális érzékenységet és szolidaritást táplálnak illetve deklarálnak a lemaradottak, az elesettek, a hátrányos helyzetből indulók iránt. Közösek abban is, hogy oktatási és nevelési módszereikben a tolerancia legalább olyan fontos érték, mint a teljesítményelvűség, a kettőt ötvözve próbálnak sikereket elérni nehezen kezelhető tanítványaik oktatásában. Közösek abban is, hogy sokkal éberebben figyelik a munkaerőpiac alakulását és sokkal frissebben, rugalmasabban alkalmazkodnak annak igényeihez, mint a normál iskolarendszer, amikor valamilyen szaktudás átadásával próbálnak tanítványaik jövőendő egzisztenciájáról gondoskodni. És végül közösek abban is, hogy mind a jogi szabályozás, mind a finanszírozás tekintetében tökéletesen bizonytalan, a jövőt illetően beláthatatlan, kiszámíthatatlan és tervezhetetlen körülmények között működnek, gyakran a törvénytelenység határát súrolva végzik az állami gondoskodás hiányát pótló, önként és hivatástudatból vállalt tevékenységüket.

Az esetleírások közreadásával kettős a célunk. Részben szeretnénk felhívni az állami oktatás irányítóinak a figyelmét arra, hogy ideje lenne a "kísérleteknek" véget vetni, és eseti engedélyek és pályázati támogatások osztogatása helyett államilag garantált finanszírozással, szervezett intézményrendszer keretében gondoskodni a leszakadó társadalmi rétegek gyerekeinek eredményes felzárkóztatásáról. Másrészt, amíg ennek megvalósítása még várat magára, szeretnénk az intézményvezetők és pedagógusok figyelmét felhívni az itt közölt példákra, esetleg tantervi és módszertani ötleteket adva vagy egyszerűen csak morális tanulságul.

Liskó Ilona

BÁNYAI JÚLIA NEVELŐOTTHON, BUDAPEST

A gyermek és ifjúságvédelem (itt nem részletezhető) történetének sokadik állomásaként a 80-as évek legelején jöttek létre az úgynevezett speciális nevelőotthonok. Létrehozásuk legfontosabb oka az volt, hogy az intézményhálózatba egyre nagyobb számban kerültek be nehezen nevelhető, sérült személyiségű, gyakran túlkoros serdülők, akiknek magatartását családjuk, iskolai környezetük nem tudta tolerálni, és akik sok esetben már eljutottak a törvénnyel való összeütközésig is. Mivel területi ellátásuk nem volt megoldott, a gyámhatóságok gondozásba vételüket javasolták. A "normális" nevelőotthonok körülményei – a pedagógusok száma és felkészültsége, a magas létszám, a gyerekek által látogatott iskola intézményen kívüli elhelyezkedése miatt – nem voltak alkalmasak helyzetük rendezésére.

A speciális otthonok egyik célja az volt, hogy jobb pedagógiai ellátottságot, belső iskolai oktatást, intézményen belüli munkavégzési lehetőséget biztosítsanak a hatékonyabb, s az eredeti elképzelések szerint az átlagosnál toleránsabb, egyénre szabottabb nevelőmunkához.

A valóságban azonban ezek az intézmények váltak a legnehezebben kezelhető esetek gyűjtőhelyévé. Azok a gyerekek kerültek ide, akiktől minden más intézményben szabadulni akartak, akiket már sehol nem tudtak elfogadni. Ráadásul peremhelyzetük miatt ezek az

intézmények az itt dolgozó pedagógusok számára is lecsúszást, illetve büntetést jelentettek. Időbe telt és sok személycserével járt, amíg a gyerekek "másságát" elfogadó, toleráns pedagógiai szemlélet és módszer vált a nevelőmunka jellemzőjévé.

A nyolcvanas évek elején a Fővárosi Tanács döntést hozott, hogy a 14–18 éves korú, nehezen nevelhető, deviáns magatartású állami gondozott lányokat "korrekciós nevelésük és a termelőmunkához szoktatás révén történő reszocializációjuk" céljából a Bányai Júlia Nevelőotthonban kell elhelyezni. Ez persze értelmezhető volt úgy is, hogy "ha nem akartak vagy nem tudtak tanulni, hát akkor dolgozzanak." A Bányai a hagyományos nevelőotthonokban "kezelhetetlen" lányok (és a fővárosi gyermekügyisek) számára az intézeti pályafutás utolsó stációját képviselte.

A hivatalosan is a "mumus" szerepkörébe került, 75 férőhelyes intézmény első pillantásra valóban nem kelthette a legjobb benyomást az ide érkező – szipuzást, alkoholt, csavargást, iskolakerülést, esetenként a Rákóczi teret is megjárt – lányok számára. Az épületet körülvevő több méter magas betonkerítés, az ablakokon akkor még fent lévő, vaspánttal megerősített rácsok vagy félelmet keltettek, vagy az azonnali szökés reakcióját váltották ki.

A munkavégzés deklarált pedagógiai eszközként szerepelt az intézmény tevékenységei között. Az otthonban élők számára szervezett munkának azonban már jóval korábbra visszanyúló előzményei is voltak. A 60-as években is voltak a ház falai között olyan lányok, akik számára, mivel nem jártak iskolába, de a külső munkahelyeken sem tudtak megmaradni, intézményen belüli elfoglaltságot kellett teremteni. Ettől az időszaktól kezdődően az intézet vezetője mint "munkáltató", illetve a "lányai" számára különböző cégektől munkát szerző felelős sokféle tapasztalatot szerezhetett a munkaerőpiac működéséről.

A munka szervezésekor hiába gondolták végig előzetesen az adott helyzetben leginkább megfelelő tevékenységeket, a valóságban a pedagógiai célkitűzések szinte törvényszerűen alárendelődtek a nevelőotthon számára munkát adó vállalatok nyers gazdasági érdekeinek. A vállalatok a létszám- és bértömeggazdálkodás időszakában elsősorban olcsó munkaerőt kerestek, hogy saját kvalifikált dolgozóikat jobban meg tudják fizetni. A gyerekek pedig kénytelenek voltak az időigényes, de rosszul fizetett segédmunkákat elvégezni. A feltételek semmiben sem különböztek a magyar vállalatoknál akkoriban tipikus állapotoktól: a munka folyamatosságának hiánya miatti hosszú állásidők, majd az ezt követő határidős hajsza jellemezte a helyzetet. A szervezetlenség gazdasági következményeit ez esetben súlyosbították a pedagógiai hatások.

Az akkoriban végzett munkák többnyire egyszerű bedolgozói feladatok voltak: csengők, csomagtartók, villanykapcsolók, camping-ágyak vagy Zsiguli műszerfalak összeszerelése; szappan, babaolaj, wc-papír, alkoholeszencia vagy acél fűrészlapok csomagolása; szőrmejátékok készítése, cipzár-javítás.

Van olyan cég, akivel a kapcsolat már 20 éve fennáll, s a kedvező tapasztalatok alapján még a "Kiváló Áruk Fóruma" jelzést viselő termékek elkészítését és szállítását is a lányokra merték bízni. Akkoriban néhány esetben a vállalat az intézetiek számára még szakképzési illetve elhelyezkedési lehetőséget is jelentett.

A gazdaságban végbement változások közvetlenül érintették az intézetet is. Amikor a létszámgazdálkodást felváltotta a bérgazdálkodás, megszűntek a munkakönyves munkák. A cégek egy része tönkrement, vagy kivonult a nevelőotthonból.

Egyre nehezebb volt megrendelést találni, s jellegük miatt a még megmaradt bértmunkák egyre kevésbé jelenthettek sikerélményt az otthonban dolgozó lányok számára (pl. vasszögek tonnaszáma történő csomagolása). „A gyerek nem akarta csinálni, a pedagógus nem akarta csináltatni”. Időközben az elhelyezkedés nehezebbé vált, s bebizonyosodott hogy a munkaerőpiacon egyre kevésbé van igény a teljesen képzetlen álláskeresőkre.

Az intézetbe került gyerekek hátrányai egymást erősítették. Személyiségproblémáik tanulási nehézségekkel párosultak, a képzés hagyományos formáiba így nem tudtak bekapcsolódni. Szakképzettség hiányában pedig kiszorultak a munkaerőpiacról, ami valószínűsítette, hogy az intézet elhagyása után a társadalom periferiájára sodródnak.

Az iskolai kudarcok sorozata után ideérkezett tizenévesek számára az intézet vezetői olyan képzési formát kerestek, amely megfelel képességeiknek, s vonzóvá tehető számukra.

Ahogy ők maguk megfogalmazták: „Olyan iskolát képzeltünk el, amelyik a gyerekek személyiségéhez idomul, s nem a gyerekeket kell az iskolához idomítani, hiszen ez utóbbiról már kiderült, hogy nem megy. Olyan szakmát kerestünk, ahol a kreativitás is fejlődik, s amely a szépségével is hat a személyiségre.”

Az ide kerülő lányok előélete tele volt izgalmas ingerekkel, olyan helyzetekkel és szokásokkal, amelyek az örömszerzés pótszereként működtek ugyan, de mégis nagy vonzerőt jelentettek számukra. Az intézetbe kerülés megfosztotta őket ezektől az élményektől. Márpedig bármiféle pedagógia csak akkor lehet hatásos, ha a felkínált értékeket vonzóvá is tudja tenni. Ahogy az iskola igazgatónője az új képzési forma bevezetése mellett érvelve megfogalmazta: „Ha valamit elveszünk tőlük, ahelyett valami új izgalmat kell adnunk.”

Akkoriban – 1988 tavaszán – a sajtóban megjelent egy rövid riport az iskoláról. Az abban szereplő egyetlen mondat: „az igazgatónő virágkötészetről álmodik” felkeltette egy magánkézen lévő kertészeti egyesület vezetőjének figyelmét. Az egyesület elnöke megkereste az otthon igazgatónőjét és a kölcsönös érdekeltség alapján együttműködést ajánlott. Az előzetes megállapodásban az szerepelt, hogy a képzés a nevelőotthonban folyik, az egyesület pedig segítséget nyújt a gyakorlat megszervezésében. „Cserébe” a nevelőotthoni lányok mellett az egyesület dolgozóinak gyerekei is részt vehetnek az új, végzettséget is adó képzési formában. A nevelőotthon udvarára nyugati autóján begördülő elnök, és főként a külsőségek által hitelesített csábító ígéretei fellelkesítették az intézeti gyerekeket.

A két intézmény vezetői közösen fordultak engedélyért a Mezőgazdasági Minisztériumhoz, ahol az Oktatási Főosztályon maximális segítőkészséggel találkoztak. A Fővárosi Művelődési és Oktatási Osztály munkatársai azt ajánlották, hogy működjenek inkább a Kertészeti Szakmunkásképző Intézet kihelyezett tagozataként. Ők azonban a bejáratott út, azaz a „normál” szakképzési rendszerbe való bekapcsolódás helyett saját elképzeléseiket akarták követni.

Hamarosan megjelent az iskolarendszeren kívüli szakképzésről szóló rendelet, amely biztosította a jogszabályi kereteket az elképzelt iskola megvalósításához. Az ágazati szakmajegyzékbe sorolt szakma neve: virágdekor, s egy önálló virágüzlet vezetéséhez szükséges ismereteket nyújt.

Az 1988/89-es tanév megnyitóján jelen volt és együtt örült minden érdekelt: a fővárosi ügyosztály vezetői, a gyakorlati képzésbe bevont virágüzletek tulajdonosai, és mindenekelőtt az új képzési formában résztvevő 9 intézeti kislány és nevelőik. A minisztérium képviselője személyesen adta át az egyszeri alkalomra szóló engedélyt, amely a kertészeti egyesület elnökének nevére szólt. Az engedély kedvezményezettjeként a nevelőintézetet jelölték meg.

A képzés szerkezeti felépítése nagy gyakorlati óraszámot biztosított, de kibővült mindazokkal az elméleti és szakelméleti tudnivalókkal is – kémia, biológia, művészettörténet, kikapartrendezés, adózási, kereskedelmi ismeretek és számítások –, amelyek nélkülözhetetlenek a szakma színvonalas műveléséhez. A képzés első két hónapját kizárólag a gyakorlatnak szentelték. Az elképzelés az volt, hogy a gyerekek a szakma minden szeletébe kapjanak bepillantást, ismerjék meg az összes helyszínt (nagybani piac, üzletek, kertészet).

A lelkesedés töretlen volt, annak ellenére, hogy a gyerekeknek a legnagyobb téiben is rendszeresen kora hajnalban kellett kiérniük a város másik végén lévő piacra. Mert ez egy

ilyen szakma. És azt látták, hogy így tesznek a sikeres "virágosok" is. A tanárok is ugyanilyen lelkesedéssel – és mindvégig hasonló terheket vállalva – vettek részt a képzés mindennapi szervezésében.

A tanulóknak azonban hamarosan tapasztalniuk kellett, hogy annak ellenére, hogy az üzletekben keményen dolgoznak, és kézzel fogható hasznot hajtanak, a korábbi ígéretekből szinte semmi nem valósult meg. Keserű szájjal tapasztalták, hogy az egyébként jól jövedelmező üzletekben ők csak – bejelentés nélküli – heti 40 órán át igénybe vehető olcsó munkaerőként kelljenek.

Az egyesület támogatói buzgalma is alábbhagyott, a szaktanárok nem kapták meg a pénzüket, így lassanként elmaradoztak. A képzés tanügyigazgatási oldala is rendezetlen maradt.

Eközben az intézet igazgatónője beadványokat és pályázatokat fogalmazott. Az ezen nyert összegből saját gyakorlóüzletet tudtak nyitni. A kertészeti egyesület a saját telephelye közelébe – vidékre – vitte el az iskolát és a vizsgáztatási lehetőséget. A távolság miatt az intézeti gyerekek a további részvételt már nem tudták vállalni.

A virágkötészet mellett egy másik képzési irány felé is elindultak. A gépírás oktatását szintén nagy lelkesedéssel szervezték meg, a végeredmény azonban arra figyelmeztetett, hogy bizonyos területeken nincs esély a versenyképes képzettség megszerzésére. Hiába érnek el a lányok szorgalmas munkával elfogadható teljesítményt a gépírásban, hiába tanulnak meg jó ütemben másolni-gépelni, az elhelyezkedésre ma már csak annak van esélye, aki gyorsírní is tud, ért a szövegszerkesztéshez, és egyre inkább követelménnyé válik legalább egy idegen nyelv ismerete. A gépíró tanfolyamot végzett 12 lány közül csak hárman tudtak elhelyezkedni.

Ezekből a tapasztalatokból okulva folytatták a szakmatanulási lehetőségek bővítését. Mindenekelőtt hozzákezdtek egy szakmai stáb kialakításához. Az intézetben dolgozó pedagógusok közül néhányan mestervizsgát tettek a Budapesti Művelődési Központ népi kismesterségeket oktató tanfolyamán[†], vagy beiratkoztak az újonnan induló kurzusokra. Így már volt olyan szakember, aki a szövést, fazekasságot, bőrművességet és a kosárfonást is oktathatta. Kezdetben csak szakkörszerű formában működött a képzés.

Időközben a tantestület tagjai fokozatosan azonosultak a szakképzéssel kapcsolatos vezetői elképzelésekkel. Az igazgatónő pedig nem adta fel, minden lehetséges forrást felkutatott, s művelte az oktatási intézmények vezetői körében ma legfontosabb műfajt: pályázott. Így fokozatosan sikerült kialakítani a szakmák oktatásához szükséges műhelybázist. A délutáni foglalkozásokon felkészített gyerekeket a Kézműves Baráti Társaság vizsgáztatta le. Összesen 24-en kapták meg a díszes oklevelet, amely egyelőre csupán azt igazolta, hogy elvégezték a tanfolyamot, s egy kis jártasságot szereztek a mesterségekben.

A gyerekeknek a vizsgával kapcsolatos félelmei és szorongásai arra ösztönözték a program szervezőit, hogy pszichoterápiás foglalkozásokkal egészítsék ki a szakmai felkészítést. E foglalkozásokat személyiségépítésnek nevezték el, s az a céljuk, hogy a teljesítmény eléréséhez szükséges önbizalmat erősítsék.

1991 tavaszán újabb kérelmet adtak be a művelődési tárcához. Az oktatási törvény módosításából adódó lehetőséggel élve engedélyt kértek egy speciális szakiskola alapításához. Most már az iskolarendszeren belül, de még mindig ragaszkodva az önállósághoz, és bízva a fejkvóta jelentette viszonylagos anyagi biztonságban.

[†] A Budapesti Művelődési Központban másfél évtizede működő speciális pedagógus-továbbképzésből nőtt ki egy kézműves mesterségeket oktató képzési forma, amelynek ma már több tucat követő iskolája van szerte az országban.

A képzés programja egyfajta "koktél", ahogy az igazgatónő kicsit ironikusan fogalmazza. Merítettek a Budapesti Művelődési Központ által kidolgozott, úgynevezett esélyjavító programcsomagból, kidolgozták saját személyiségépítő programjukat, hasznosították a külföldi tanulmányutakon látottakat, de mindenekelőtt a saját több mint másfél évtizedes tapasztalataikra és az itteni gyerekek ismeretére építettek.

Ugyancsak pályázatot nyújtottak be a Fővárosi Munkaügyi Központhoz pályakezdő munkanélküli fiatalok átképzésére szóló javaslattal, a három népi mesterség mellett a textil és ruhaipari varrómunkás szakmára. Az elképzelés szerint az átképzés keretében 4 csoportban 8–8 gyerek kaphatna lehetőséget a további tanulásra.

1991 szeptemberében a tanévkezdéskor még nem volt hivatalos döntés az iskola engedélyezéséről, s a pályázatra sem érkezett válasz. Az önkormányzathoz írt támogatási kérelem ugyancsak nem hozott eredményt.

Októberben egy banktól érkezett némi támogatás (50 ezer forint), majd egy másik intézménytől alig ennek a fele. Az iskola ezzel ideiglenesen lélegzethez jutott. Ezt követően egyszerre érkezett meg két hír: az iskolaalapítási kérelmet elfogadták, már csak az önkormányzat jóváhagyása szükséges, és a Munkaügyi Központhoz benyújtott pályázat is elfogadásra került. 1992 májusában a Fővárosi Közgyűlés jóváhagyta az iskolaalapítást, és megígérte az ehhez kért közel 1,5 millió forintnyi támogatás átutalását is.

A képzés finanszírozásával kapcsolatos gondok azonban ezzel nem oldódtak meg, hiszen a speciális szakiskolák gyakorlati oktatására nincs külön kvóta, a Szakképzési Alaphoz pedig azért nem nyújthatnak be pályázatot, mert az általuk folytatott képzés nem minősül teljes értékű szakképzésnek.

Az évek során benyújtott pályázatokkal az iskola mindent egybevetve közel 7 millió forintnyi támogatást szerzett a szakmai képzésre. Azóta újabb pályázatot adtak be közhasznú munkára: a képzés szakemberállományának bővítése céljából pályakezdő iparművész tanárokat várnak. Ezzel a 13 személy foglalkoztatására vonatkozó pályázattal további 2,8 millió forintot nyertek.

Az átképzésbe más nevelőotthonok lakói is bekapcsolódtak. Az iskola időközben kinyitotta kapuit a nem nevelőotthoni gyerekek előtt is. Ebből azonban kétféle gond adódik: szakmai képzés céljából főként olyan, halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek érkeznek ide, akik sokszor még a bentlétüknél is súlyosabb problémákkal küszködnek. Másrészt a "külsősök" szülei aggódnak, hogy a gyerekeik ebben a sokat próbált közegben "eltanulják a rosszat."

A lassan 5 éve folyó útkeresés pedagógiai tapasztalatai egyértelműen pozitívak. Az itt élő gyerekeknek alkalmat teremtettek arra, hogy érdekes, alkotó tevékenységet végezzenek, s ennek révén kézzel fogható bizonyítékot kapjanak arról, hogy képesek a színvonalas teljesítményekre.

Ezt bizonyítják azok a látványos sikerek is, amelyeket az iskola a különböző szakmai rendezvényeken arat, ahol valósággal "restőrséget" kell biztosítani a kiállított munkadarabok mellé, mert a lelkes csodálók mindenáron szeretnék megszerezni azokat. A sok esetben valóban igen magas színvonalú termékek megvásárlására akár külföldi érdeklődés is lenne. Gondolkodnak azon is, hogy az itt végzettekkel a műhelyfoglalkozások kiváltása érdekében önálló vállalkozást kellene indítani. Ugyancsak fontos visszajelzés az itt folyó munka eredményességéről, ha a végzettek további sorsáról, szakmai sikeréről kapnak hírt. Mint például arról a volt tanulójukról, aki sok pályázó közül nyerte el jelenlegi állását egy nagy híró iparművész mellett.

A biztató egyedi példák ellenére a képzés jövőjével kapcsolatosan még vannak tisztázatlan kérdések. Mindenekelőtt a képzés hivatalos elismertetése – az országos szakmajegyzékbe

történő felvétele – várat magára. A folyamatos működéshez a finanszírozást – beleértve a gyakorlati képzés költségeinek fedezését is – állandó forrásokból kellene biztosítani. A szűkebb értelemben vett mesterségbeli fogások elsajátításán túl szükség lenne a megélhetést biztosító ismeretek átadására is. Mindenesetre annak megítéléséhez, hogy az itt szerzett képzettség mennyiben nyújt támaszt ezeknek a hátrányos helyzetből indult gyerekeknek az önálló életkezdéshez, egyelőre túlságosan kevés a tapasztalat.

Tót Éva

BELVÁROSI TANODA

A "Belvárosi Tanoda" Alapítvány egyéves felkészítő munka után, 1990 őszén kezdte meg működését. Az Alapítvány tevékenységének célja a 16–22 éves, középiskolákból kimaradt, kallódó fiatalok megkeresése, gondozása, képzése. E cél megvalósítása érdekében alakult meg a Belvárosi Tanoda, amely személyre figyelő módszerrel dolgozó, érettségig adó középiskola.

Kétéves működési tapasztalat után elmondható: a Belvárosi Tanoda tevékenységének lényege, hogy a minden más intézményből kiszorult, s ráadásul semmilyen képesítéssel sem rendelkező fiatalok számára személyre szóló életesélyeket fogalmazzon meg, velük közösen, s őket olyan pszichés és fizikai állapotba hozza – az érettségi idejére –, hogy esélyeikkel élni tudjanak. Az itt dolgozók elsődlegesen segítő személyek, segítségük a diák életének minden területére kiterjed.

Meggyőződésünk szerint nincs "buta diák", vagyis minden ember ért valamihez. Az iskolában dolgozó pedagógusoknak "csak" az a dolguk, hogy diákjaikkal együtt közösen gondolkozva megtalálják, ki miben és hogyan tudja érdeklődését, képességét leginkább fejleszteni. Ezek után ehhez a fejlődéshez kell az iskolának biztosítania a diák számára a lehetőséget, a megfelelő légkört.

Ezért felvételinél nem szempont az aktuális tudásszint vagy a hozott bizonyítvány(ok). A felvételi első lépése a jelentkező tájékoztatása az iskola működéséről, illetve tájékozódás az ő helyzetéről és elvárásairól. A két objektív feltétel – 16–22 éves életkor, elkezdett középiskola(ák) – mellett a Tanodába való felvétel esélyét *rászorultság* határozza meg. Ezen azt értjük, hogy a jelentkező képtelen lenne tanulmányait hagyományos módon működő iskolában folytatni, mert az átlagosnál nagyobb személyes odafigyelést igényel. A felvételi egy beszélgetés, amelyen részt vesz a Tanodát működtető stáb és a jelentkező, s a beszélgetés témája a felvételiző addigi életútja, tervei, elvárásai, jelenlegi helyzete. A felvételtől való döntést a felvételiztető stáb közösen hozza, a jelentkezőkről kapott ismeretei és szubjektív benyomásai alapján. A túljelentkezés 10–15-szörös évente. Felvételre minden év júniusában, az érettségi után kerül sor.

Az eddig érettségizettek közül 8 diák egy év alatt, 10 diák két év alatt szerezte meg az érettségi vizsgát. Nappali tagozaton 3 fő szerzett szakmunkás bizonyítványt, az egyéni tagozaton 6 fő rendelkezik szakmunkásvizsgával.

A 70 fős diákcsoport (40 fő nappali tagozat, 30 fő egyéni felkészüléssel tagozat) heterogén összetételű. Ez egyrészt abból fakad, hogy a középiskolából való kimaradás oka sokféle: viselkedési problémák, beilleszkedési zavarok, tanulmányi probléma a magas vagy túl alacsony követelményszint miatt, betegségek, életvezetési nehézségek, devianciák, krízishelyzetek, az iskolai normák és légkör el nem fogadása, zavaros családi háttér. Másrészt széles skálán mozog – és nem csak iskolatípustól függően – a hozott tudás. Gyakori az iskolai előéletekben a rövid idő alatt több iskolával, illetve iskolatípussal való próbálkozás, és ezáltal